Gauta 2016 03 10

KĘSTUTIS ŽEMAITIS
Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva
Vytautas Magnus University, Lithuania

ĮKRIKŠČIONINIMO SAKRAMENTŲ PRAKTIKA BIZANTINĖJE TRADICIJOJE

Practice of Initiation Sacraments in Byzantine Tradition

SUMMARY

The practice of Initiation to the Sacraments in Byzantine tradition comes from the early ages of Christianity. Starting from the first Christian generations, the Sacraments of Baptism, Confirmation and Holy Eucharist, which in the theology of the Eastern Christian tradition were called mysteries, are administered during the same liturgical rituals that form one and integral liturgical practice. Though there are some differences with Roman Catholic liturgical rituals, the faithful of the Byzantine liturgy get the same sacramental graces. One of the most important features of administering and receiving the Sacraments of Initiation is that they are administered to children. The baptized later receive the Holy Eucharist according to the rules of the Magisterium of the Church.

SANTRAUKA

Įkrikščioninimo Sakramentų praktika bizantinėje tradicijoje siekia pirmuosius krikščionybės amžius. Tad jau nuo pat pirmųjų krikščionių kartų Sakramentai – Krikšto, Sutvirtinimo ir Eucharistijos, – Rytų krikščionių teologijoje dažniausiai įvardijami paslaptimis, yra teikiami per tas pačias liturgines apeigas, kurios sudaro vieną ir vientisą liturginę praktiką. Nors sakramentų suteikimo liturgijoje yra skirtumų palyginti su Romos katalikų liturginėmis apeigomis, vis dėlto per bizantines apeigas tikintieji gauna tas pačias sakramentines malones. Vienas svarbių šių įkrikščioninimo sakramentų teikimo ir priėmimo bruožų yra tas, kad ta pati praktika taikoma ir kūdikiams. Pakrikštytieji vėliau Eucharistijos sakramentą priima pagal jų Bažnyčios magisteriumo patvirtintas taisykles.

ĮVADAS

Sakramentai yra labai svarbūs Kristaus įsteigti regimieji ženklai, teikiantys neregimą malonę. Ir nors stačiatikiai pripažįsta visus septynis sakramentus ir

RAKTAŽODŽIAI: sakramentai, įkrikščioninimas, bizantinė tradicija.
KEY WORDS: sacraments, initiation, byzantine tradition.

teikia juos, vis dėlto yra didesnių ar mažesnių skirtumų jų materijos ir formos požiūriu. Tiems skirtumams, tiksliau, bizantiškoje tradicijoje teikiamų šių sakramentų bruožams išaiškinti ir skiriamas šis darbas.

Krikščionys stačiatikiai sakramentus aptaria kaip pačius liturginius veiksmus, reikia pripažinti, kad daugiau ar mažiau kitokius nei Romos bažnyčioje[1], gerokai išsiskleidusius Rytų krikščionių pasaulyje[2], tačiau mažiau gilinasi į jų doktriną, o labiau akcentuoja iš liturgijos kylančius išgyvenimus, kurie, be abejo, labiau susiję su paslaptimi. Šis stačiatikių sakramentų supratimas teikia daug naudos kiekvienam krikščioniui. Pirmiausia geriau pažindami bizantiškosios tradicijos tikinčiuosius, galime geriau juos suprasti ir turėti nuoširdesnį dialogą su jais. Taip moko ir Antrasis Vatikano susirinkimas. Greta dialogo yra labai svarbus ir ekumeninis bendravimas liturginėje srityje. Galiausiai pažindami stačiatikų liturgiją bei jos teologinę prasme, galėsime geriau suvokti senųjų krikščionybės amžių liturginius savitumus bei formas, su kuriomis šiandieninė ortodoksų liturgija turi gana stiprų tiesioginį ryšį. Todėl šio darbo tikslas – atskleidžiant įkrikščioninimo sakramentų svarbiausius liturginius bei teologinius bruožus, apžvelgti įkrikščioninimo sakramentų praktiką bizantinėje tradicijoje. Darbe, pasitelkus analizės ir sintezės metodus, nagrinėjami Krikšto, Sutvirtinimo ir Eucharistijos sakramentai. Darbo objektas – įkrikščioninimo sakramentų praktika bizantinėje tradicijoje.

KRIKŠTAS

Rytiečiai krikščionys pačius sakramentus įvardija daugiau kaip paslaptis nei kaip regimus ženklus[3]. Krikštas yra pirmasis sakramentas arba, tiksliau, pirmoji paslaptis (gr. *μυστήριο*, rus. *таинство*), atverianti kelią Dievo malonėms[4] ir galimybę pasinaudoti kitais sakramentais. Jis susieja pakrikštytąjį su visa krikščionių bendruomene. Katalikų bažnyčia, kalbėdama apie stačiatikių įkrikščioninimo sakramentus, akcentuoja: „Viešpaties nustatytu būdu deramai suteikiamas ir reikiamu dvasios nusiteikimu priimamas krikšto sakramentas tikrai įtraukia žmogų į nukryžiuotąjį ir išaukštintąjį Kristų bei atgimdo jį dalyvauti dieviškajame gyvenime, kaip sako apaštalas: „Su juo palaidoti krikšte, jūs tikėjimu jame prisikėlėte galybe Dievo, kuris jį prikėlė iš numirusių“ (Kol 2, 12). Tad krikštas įsteigia sakramentinį vienybės ryšį tarp visų, kurie per jį atgimė. Tačiau savaime krikštas tėra tik pradžia ir pirmas žingsnis, nes juo siekiama įgyti Kristaus gyvenimo pilnatvę. Taigi krikštas skirtas visiškam tikėjimo išpažinimui, visiškam įsitraukimui į išganymo instituciją, kaip pats Kristus to norėjo, ir galiausiai įsiliejimui į visišką eucharistinę bendrystę.“[5]

Stačiatikių katekizmas nurodo krikšto materiją bei formą: žmogus tris kartus panardinamas į vandenį Dievo Tėvo, Sūnaus ir Šventosios Dvasios vardan, miršta „kūniškam“ nuodėmingam gyvenimui ir gimsta naujam gyvenimui – dvasiniam ir šventam[6]. Ir nors krikštyti reikia dar mažus kūdikius, tačiau ka-

techumenas, kuris krikštijamas jau suaugęs, pats sąmoningai privalo gailėtis už gyvenime padarytas nuodėmes, pripažinti kaltes ir išpažinti tikėjimą. Krikštas yra dvasinis gimimas, įspaudžiantis žmoguje Dievo atvaizdą[7], todėl jis nekartojamas[8], išskyrus, anot Sergejaus Bulgakovo, išimtinius atvejus, kai tam yra svarbių priežasčių[9]. Tačiau autorius nenurodo, dėl kokių priežasčių gali reikėti kartoti krikštą. Tikriausiai čia turima galvoje ne pakrikštytų stačiatikių bažnyčioje krikštijimą iš naujo, nors jų katekizme sakoma, kad gimimas, net ir dvasinis per krikštą, yra tik vienas[10].

Pačioje krikšto liturgijoje yra daug simbolikos, kuri siekia seniausius Bažnyčios Rytuose laikus ir primena Kirilo Jeruzaliečio katechezių aiškinimus. Simbolių kalba būdinga kiekvienai liturgijai, tačiau bizantiškoji šiuo atžvilgiu ypač turtinga. Štai, pavyzdžiui, gyvuoja senas paprotys praėjus 40 dienų po gimdymo, vadinamojo laikino atsiskyrimo nuo cerkvės, kai motina negalėjo lankyti pamaldų, įvesti ją į maldos namus, kad vėl taptų visateise bendruomenės nare. Ši apeiga dažnai siejama ir su naujagimio krikštu. Ir nors krikštas yra vienas ir nekartojamas, atgailą S. Bulgakovas įvardija tarsi antrąjį krikštą[11]. Katalikų teologas Tomas Špidlikas, turbūt didžiausias Rytų bažnyčios žinovas Vakaruose, dažnai, remdamasis Rytų Bažnyčios Tėvais, tokiam Bulgakovo aiškinimui pritaria[12].

Suteikus Krikšto sakramentą liturgija nesibaigia. Iš karto suteikiamas kitas sakramentas. Tai Patepimas aliejumi, kurį katalikai vadina Sutvirtinimo sakramentu.

PATEPIMAS ALIEJUMI, ARBA SUTVIRTINIMAS

Kirilas Jeruzalietis aiškino, kaip pakrikštijus žmogų jis tepamas šventu aliejumi ir jam suteikiamos Šv. Dvasios dovanos. Todėl Sutvirtinimo sakramento pavadinimas stačiatikių teologijoje – Patepimas aliejumi – kildinamas iš žodžio Kristus, tai yra Pateptasis, Mesijas. O čia – patepimas[13]. Sutvirtinimo sakramentas stačiatikių bažnyčioje net kūdikiui teikiamas iš karto po krikšto[14]. Taigi, krikšto liturgijai pasibaigus, tikinčiojo kūnas patepamas šventu aliejumi Šventosios Dvasios vardu. Todėl žmogus čia pat priima ir sutvirtinimo sakramentą. Per sakramentą žmogus gauna Šventosios Dvasios dovanas, kreipiančias jį į tvirtą dvasinį gyvenimą[15]. Sutvirtinimo gavėjas nėra tik pasyvus Dievo malonių priėmėjas. Dėl tų malonių, kaip teigiama metropolito Filareto sudarytame katekizme, jis privalo tapti Kristaus kariu[16]. Patepimas „...suteikia galimybę pasiekti malonės kupiną gyvenimą Bažnyčioje dalyvaujant visuose bažnytiniuose sakramentuose[17]“.

Sutvirtinimo liturgija tampa tarsi krikšto liturgijos tęsiniu ir baigiasi Eucharistijos priėmimu. Tokia liturgija galima, nes Sutvirtinimą čia gali teikti kiekvienas kunigas, nors Šventąjį aliejų sutvirtinimui, kaip ir Romos Katalikų Bažnyčioje, pašventina vyskupas.

Stačiatikių teologai diskutuoja dėl neišdildomo šio sakramento pobūdžio ir sakramento kartojimo[18].

EUCHARISTIJA

S. Bulgakovas rašo: „Eucharistija yra dangiškosios duonos ragavimas, gaunant Kristaus Kūno ir Kraujo dalį pagal paties Kristaus įsakus."[19] Eucharistija, kuri bizantinėje tradicijoje dažnai įvardijama kaip Dieviškoji Liturgija, suvokiama ne tik kaip šventoji Komunija, bet ir pačios šv. Mišios[20]. Ir nors praktikuojama ligonių šv. Komunija, taip pat krikštijant mažus vaikus priimama Komunija, Eucharistijos kaip šv. Mišių liturgijos samprata iškyla pirmųjų krikščionybės amžių aiškinime[21]. Čia reikia pabrėžti, kad ir maži vaikai ar kūdikiai krikšto metu gauna visų įkrikščioninimo sakramentų malonę juos priimdami. Rusų stačiatikių teologas ir pamokslininkas Aleksandras Menis pabrėžia, kad jos šventimas pirmųjų krikščionių bendruomenėse buvo neatsiejamas nuo agapės, tai yra broliškos bičiulystės dalijantis atsineštomis maisto dovanomis[22]. Šiandien senosios agapės prasmė išnykus, likusi tik Šventoji Liturgija, kurios metu priimamas tikras Kristaus Kūnas ir tikras Kristaus Kraujas[23] duonos ir vyno pavidalais[24], todėl cerkvė pateikia išsamias taisykles priimantiems Eucharistiją[25]: šv. Komuniją priima pakrikštytieji, išpažįstantys tikėjimą, esantys bažnyčios bendrystėje ir meilėje[26]. Todėl šitaip išsprendžiamas negalinčių priimti Komunijos klausimas.

Stačiatikiai nepraktikuoja kasdienės Komunijos, nes tam paprasčiausiai nėra sąlygų. Čia šv. Komunija suprantama panašiai kaip ir ankstesniais laikais Katalikų bažnyčioje: po išpažinties tik vieną kartą žmogus priima Eucharistiją, o kitą kartą – vėl po kitos išpažinties. Prieš priimant šv. Komuniją tikinčiajam reikia daugiau melstis ir pasninkauti, atlikti išpažintį. Melstis reikia ir namuose, ir cerkvėje bent 2–3 dienas prieš priimant Eucharistiją, taip pat dalyvauti pamaldose[27]. Eucharistijos priėmimo išvakarėse kalbamos specialios maldos[28]. Gana griežti stačiatikių pasninkai, reikalaujantys nevalgyti mėsos, pieno, kiaušinių ir net žuvies. Ir pats pasninkas yra siejamas su saikingu valgymu[29]. Rekomenduojama tikinčiajam prieš priimant šv. Komuniją jau išvakarėse atlikti išpažintį, taip pat patariama laikytis seno abstinencijos papročio: po išpažinties iki Komunijos priėmimo nieko nevalgyti, negerti ir net nerūkyti, po nakties dvyliktos valandos visa tai jau griežtai draudžiama. Šv. Komunija priimama abiem pavidalais. Be išpažinties niekas negali priimti Eucharistijos, išskyrus dar septynerių metų nesulaukusius vaikus. Stačiatikiai privalo priimti šv. Komuniją bent 5 kartus per metus, tai yra po visų 4 didžiųjų pasninkų[30] ir savo vardo dieną. Taip stačiatikiai labiau sureikšmina vardadienį nei gimtadienį[31]. Rekomenduojama tikintiesiems priimti Komuniją 1–2 kartus per mėnesį[32].

Nors katalikai ir ortodoksai nesutaria dėl esmėkaitos (konsekracijos) žodžių, tačiau ir vieni, ir kiti pripažįsta transsubstanciaciją – duonos ir vyno perkeitimą į Kristaus Kūną ir Kraują. Rytiečiai didelę reikšmę Eucharistijos liturgijoje teikia epiklezei (šalia konsekracijos žodžių) ir priskiria ją konsekracijos kontekstui, tačiau tai neardo abiejų Bažnyčių vienybės. Na, o dėl eucharistijos materijos, tai Rytuose naudojama rauginta duona[33]. Ta-

čiau nei formos, nei materijos skirtumai neneigia Eucharistijos tikrumo Stačiatikių bažnyčioje.

Stačiatikiai, ypač rusakalbiai, į rusų kalbą išvertę Kirilo Jeruzaliečio katechezes[34], turi gerą įkrikščioninimo sakramentų savotišką katekizmą. Tai susieja su seniausiomis Rytų bažnyčios tradicijomis, kurias labai vertina ir Romos bažnyčia[35].

IŠVADOS

Stačiatikių bažnyčioje įkrikščioninimo sakramentų teologija ir liturgijos prasmė siekia gana senas Rytų bažnyčios tradicijas. Įprasta Krikšto forma skiriasi nuo Romos liturgijoje įtvirtintos formos, tačiau Katalikų bažnyčioje pripažįstama ir gerbiama. Sutvirtinimo sakramentas, įvardijamas kaip Patepimas aliejumi, yra tarsi Krikšto liturgijos tęsinys. Jo pavadinimas kildinamas iš paties Kristaus Mesijo, tai yra Pateptojo, titulo. Eucharistija kaip Dieviškoji liturgija labai susiejama su pačiomis šv. Mišiomis. Ir nors ligoniams nešama šv. Komunija, paprastai abiem pavidalais ji dalijama per šv. Mišias, o ją be atgailos sakramento gali priimti tik septynerių metų nesulaukę vaikai. Pirmą kartą Kristaus Kūną ir Kraują priima asmuo, net ir kūdikis, savo krikšto metu. Ši Pirmoji Komunija pratęsia Krikšto ir Sutvirtinimo liturgiją. Taip iš karto visi trys įkrikščioninimo sakramentai tos pačios Krikšto liturginės praktikos metu suteikiami žmogui, o priimantysis visapusiškai įsitraukia į tikinčiųjų bendruomenę.

Romos katalikų bažnyčia gerbia ir vertina bizantiškos liturgijos tradicijoje teikiamus Krikšto, Patepimo Aliejumi (Sutvirtinimo) bei Eucharistijos sakramentus.

Literatūra ir nuorodos

[1] Jau pirmaisiais krikščionybės amžiais buvo pastebimi liturginiai skirtumai kai kuriose atskirose dalinėse Bažnyčiose (Didachės ir kiti pavyzdžiai). Tie skirtumai nebuvo esminiai. Vėliau liturginiai ritai suvienodėjo didesniuose regionų centruose. Katalikų bažnyčia ypač vertina Rytų liturginius ritus, siekiančius ankstyvąsias krikščionių kartas. Šiais liturginiais ritais naudojasi ir krikščionys, amžių bėgyje sudarę uniją su Romos katalikų bažnyčia.

[2] M. Gardillo S. J., (1950), *Compendium Theologiae Orientalis*. Ramae, p. 4–5.

[3] Alciviadis C. Calivas, Życie sakramentalne. *Prawosławie, światło wiarz i zdrój doświadczenia*. Lublin 1999, s. 180.

[4] S. Cyrillus Herosolymitanus, *Catecheses*, (myst.) 2.

[5] Unitatis redintegratio, 22. *II Vatikano susirinkimo nutarimai*. Vilnius, 2001.

[6] Митрополит Филареть, *Пространный христіанскій катіхизись*. Владимир, 1997, с. 70.

[7] Alciviadis C. Calivas, Życie sakramentalne, s. 181.

[8] Ф. Хопко, *Основы православии*. Вильнюс, 1991, с. 87.

[9] S. Bulgakovas, *Stačiatikybė*. Vilnius. 2006, p. 180.

[10] Митрополит Филареть, *Пространный христіанскій катіхизись*. Владимир, 1997, с. 73.

[11] S. Bulgakovas, *Stačiatikybė*, p. 181.

[12] T. Špidlik, *Krikščioniškųjų Rytų dvasingumas*. Vilnius, 2007, p. 189.

[13] *Азы православия*. Санкт Петербург, 1996, с. 40–41.

[14] A. Zuberbier ir kiti, *Parownanie wyznan*. Warszawa, 1988, s. 68.

[15] Митрополит Филареть, *Пространный христіанскій катіхизись*. Владимир, 1997, с. 73.

[16] S. Cyrillus Herosolymitanus, *Catecheses*, (myst.) 3

[17] S. Bulgakovas, *Stačiatikybė*, p. 180.
[18] Alciviadis C. Calivas, Życie sakramentalne, s. 180.
[19] S. Bulgakovas, *Stačiatikybė*, p. 181.
[20] Alciviadis C. Calivas, Życie sakramentalne, s. 186.
[21] S. Cyrillus Herosolymitanus, *Catecheses*, (myst.) 4.
[22] А. Мень, *Таинство, слово и образ*. Москва, 2001.
[23] A. Zuberbier ir kiti, *Porównanie wyznań*, s. 69–70.
[24] Митрополит Филареть, *Пространный христіанскій катіхизись*. Владимир, 1997, с. 75.
[25] *Правило ко святому Причащенію*. Издательский отдел Московского Патриархата, Москва, 1993.
[26] Alciviadis C. Calivas, Życie sakramentalne, s. 193.
[27] *Азы православия*. Санкт Петербург, 1996, с. 34–35.
[28] *Правило ко святому Причащенію*.
[29] Kiekviena teologija yra daugiau ar mažiau mistiška, nes susiduriame ir su pažinimo galimybėmis, ir su paslaptimi, tikėjimu, tačiau Rytų bažnyčių teologija misticizmu pasižymi labiau nei Vakarų. Rytuose bandoma ne tik suvokti dogmas, bet ypač jas išgyventi. Misticizmas Rytuose susijęs ir su gilias tradicijas turinčia askeze, pasninkais. Gilia mistika pasižymėjo daugelis rytiečių šventųjų atsiskyrėlių, senolių, vienuolių.
[30] Didieji stačiatikių pasninkai: 1) Didysis pasninkas (tai 7 savaičių pasninkas prieš Velykas. Svarbiausios pirmoji ir Didžioji savaitės); 2) Žolinės pasninkas (nuo rugpjūčio 14 iki 27 d.); 3) Kalėdų pasninkas (40 dienų pasninkas nuo lapkričio 28 d. iki sausio 6 d.; 3) Šventųjų apaštalų pasninkas (nuo stačiatikių Visų Šventųjų birželio mėn. iki liepos 12 d.). Nuolat pasninkaujama trečiadieniais (prisimenama Judo išdavystė) ir penktadieniais (pagerbiama Kristaus kančia).
[31] K. Žemaitis, *Orientalinės teologijos pagrindai*. Marijampolė, 2002, p. 85.
[32] *Азы православия*, с. 34–35.
[33] K. Žemaitis, *Orientalinės teologijos pagrindai*, p. 83–87.
[34] Кирилл, архиепископ Иерусалимский, *Поучение*. Москва, 1991.
[35] „Visi gerai žino, jog pažinti, gerbti, saugoti ir palaikyti gausųjį Rytų Tėvų palikimą labai svarbu, kad būtų ištikimai išsaugota nepaliesta krikščioniškoji tradicija ir pasiektas Rytų ir Vakarų krikščionių susitaikymas" (*Unitatis Redintegratio*, 15).